

גליון ג'
פרשת לך תשפ"ג

באר ישעיה

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש הדסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

איסור אחד חמור נגד כמה איסורים קלים

אברהם חשש שיעדיפו לעבור פעם אחת על שפיכות דמים מכמה פעמים גילוי עריות ✦ איסור קל כמה פעמים או איסור חמור פעם אחת ✦ שפיכות דמים במקום פיקוח נפש בכני נח ✦ שפיכות דמים על ידי שליח בכני נח ✦ ממה ששפיכות דמים במיתה בישראל מוכח שחמורה היא ✦ אנסוהו לעבור כמה פעמים על עבירה אחת ✦ בובוז נכסיו במצוה שעובר עליה כל הזמן ✦ אכילת חתיכה אחת שיש בה כמה לאוין ✦ מחלוקת הראב"ד והר"ן האם להעדיף האיסור הקל או האיסור העומד לפניו ✦ ביאר ספק הגמרא בחולה שצריך לשני גרוגרות לפי דעת הר"ן שריבוי בשיעורים דאורייתא

יותר כמה פעמים. וכמו חילול שבת, שהוא איסור חמור יותר מאיסור נבילה, ששבת בסקילה ואילו נבילה אינה אלא בלאו, ומכל מקום יש לעבור פעם אחת על איסור שבת החמור, ולא לעבור כמה פעמים על איסור נבילה הקל. ודבר זה לכאורה אינו מוכח מכאן, שכן אצל בני נח כל שבע המצוות הם בסייף (סנהדרין נז), ובכללם גם שפיכות דמים וגם גילוי עריות, ושוות הן בחומרתן, ולכן פשוט שאם אפשר לעבור על אחת מהם פעם אחת ועל השניה כמה פעמים, שעדיף לחטוא פעם אחת, ומה ראייה מכאן לאיסור קל נגד איסור חמור.

בלקח טוב (כלל טו) האריך לדון בנידון האם ריבוי הכמות מכריע את האיכות ושוה יותר מהאיכות, וכיסוד לנידון הביא בפתח דבריו את סברת הר"ן שריבוי כמות הלאוין

לפי זה ביאר רבי יונתן כוונת המדרש. שכן ידועים דברי הר"ן (יומא ד: מדפי הרי"ף) בחולה שיש בו סכנה, שהטעם שעדיף לשחוט בשבילו בשבת, ולא להאכילו נבילה, הוא משום שהואוכל נבילה עובר בלאו על כל כזית וכזית, מה שאין כן בשחיטה עובר רק פעם אחת על איסור שבת בשעת השחיטה. ולכן מציין המדרש שהמקור לדין זה הוא מכאן, שמוכח שעדיף לעבור על איסור אחד פעם אחת מלעבור על איסור אחר כמה פעמים.

איסור קל כמה פעמים או איסור חמור פעם אחת

אלא שיש להעיר, שהר"ן כתב כן אף במקום שהאיסור שעובר פעם אחת הוא איסור חמור יותר, שמכל מקום עדיף לעבור עליו פעם אחת מלעבור על העבירה הקלה

אברהם חשש שיעדיפו לעבור פעם אחת על שפיכות דמים מכמה פעמים גילוי עריות

איתא

במדרש (פליאה, לך לך), 'אמרי נא אחותי את' (בראשית יב, יג) - מכאן ששוחטין לחולה בשבת. וכתב רבי יונתן אייבשיץ (דברי יונתן, לך לך) בביאור כוונת המדרש, על פי מה שכתבו כמה ראשונים (דעת זקנים שם יא; חזקוני וריב"א שם יב), לבאר מה שחשש אברהם שמא יהרגו אותו כשיאמר שהיא אשתו, כדי שלא יעברו על איסור אשת איש שהם מצווים עליה, והרי גם על שפיכות דמים נצטוו, ואם כן מדוע סבר אברהם שיעברו על שפיכות דמים ולא על גילוי עריות. וכתבו הראשונים, שטוב להם להרוג אותו ולעבור פעם אחת על איסור שפיכות דמים, מלעבור על גילוי עריות כמה וכמה פעמים בכל ביאה וביאה, עד כאן תוכן דבריהם.^א

א עיין שם שתירצו בעוד אופנים. בדעת זקנים וחזקוני תירצו, שחשש שיהרגו אותו כדי שלא ילך לצעוק למלך. והריב"א הביא בשם רבינו מתתיהו מאבלון, שהיה ירא יותר שיהרגוהו משיעברו על איסור אשת איש, לפי שכבר לקו במבול על הזנות ולא על הרציחה.

<<<

פנינים

בן נח בהודאת עצמו

הוא כדין עד אחד, אמנם יתכן שטעמו של החינוך הוא משום הודאת בעל דין, ואם כן גם האשה נאמנת בהודאתה ונהרגת על פי עצמה.

אולם דעת הערוך לנר (סנהדרין עז) שאין בן נח נהרג בהודאת עצמו. שכתב על מה שנתבאר בגמרא (שם) לפי דעה אחת שחם רבעו לנח, שמה שלא הרגו נח אף שכן נח נהרג על פי עד אחד, הוא מאחר שלא היה שם אפילו עד אחד, ומה שידע נח מה שעשה לו חם, הוא משום שחם הודה לו במעשיו. ע"כ תוכן דבריו. ומבואר מזה, שכן נח אינו נהרג אף אם הודה בעצמו, שאם לא כן היה לו להרוג את חם על פי הודאתו.

עוד יש לדייק בזה בלשון רש"י (פסחים ג: ד"ה מי) גבי עובדא דרבי יהודה בן בתירא עם הגוי שאכל מהפסח: 'וביד רבי יהודה בן בתירא לא היה להורגו'. משמע לכאורה שאם היה בידו להורגו היה הורגו, אף על פי שלא ידע על כך אלא מהודאת הגוי עצמו, וכן דייק החלקת יואב (יד) בדעת רש"י. אך יתכן שכונת רש"י הוא, שאכן מחמת זה לא היה בידו להורגו, מאחר שאין בן נח נהרג על פי הודאת עצמו. ועיין מה שכתב בזה בשיעורי רבי דוד (שם אות ק).

בן נח נהרג על שבע מצוות שלו בעד אחד וללא התראה, ואין צריך שני עדים והתראה כמו בישראל, כמבואר בסנהדרין (נז). ויש לעיין, מה הדין כשמודה בעצמו שעבר על אחת מהעבירות, האם נהרג בהודאתו, או שצריך עד אחד דוקא.

בחינוך (מצוה כו) כתב בפשיטות, שגם בן נח המודה מעצמו נהרג. וכן מפורש בירושלמי (קידושין פ"א ה"א) לפי גירסת הקרבן העדה: 'בדיניהן בעד אחד, ובדיין אחד, ושלא בהתרייה, ובסייף. רבי יודה בר פזי מוסף, בחנך מפי עצמו'. הרי מפורש שנהרג גם במתחייב מפי עצמו. וכן כתב בהגהות **טל תורה** (על הירושלמי שם) שזהו המקור לדברי החינוך. אמנם יתכן שדברי הגמרא למעלה 'בעד אחד' חולקים על דברי רבי יהודה בן פזי, שאינו נהרג אלא בעד אחד ולא בהודאת עצמו. (וראה עוד פני משה שם שגורס 'מפני עצמו', ולדבריו אין ראייה כלל לעניינו).

אמנם המנחת חינוך (שם אות טז) רצה לומר, שיתכן שזה דווקא באיש, אבל אשה אינה נהרגת בהודאת עצמה, כיון שכן נח נהרג רק בעדות איש ולא בעדות אשה. ומבאר שם עוד, שזה רק אם טעמו של החינוך הוא משום שההודאה

של נבילה מכריע את חומר האיסור סקילה של חילול שבת, ולכן יש לחלל שבת בשחיטה עבור החולה ולא להאכיל את החולה נבילה. ונשא ונתן מהרבה מקומות שיש לדון בסברא זו, ואחת מהראיות שהביא שם (אות יח; במהדורת מכוון אוהבי תורה פסקא כז) הוא מכאן, שמביא את פירוש הראשונים הנ"ל - בטעם שחשש אברהם שיהרגו אותו יותר משיעברו על גילוי עריות - בשם 'שמעתי אומרים', ורצה להוכיח מזה שריבוי כמות מכריע איכות, שכן שפיכות דמים הוא בסייף, מה שאין כן גילוי עריות שבחנק. והעיר כנ"ל, שבבני נח שניהם שוים, שכל המצוות שלהם עונשם בסייף, ואם כן אין ראייה מכאן שריבוי הכמות מכריע את האיכות.²

שפיכות דמים במקום פיקוח נפש בבני נח

שוב כתב הלקח טוב, שיש לומר שגם אצל בני נח חמור יותר שפיכות דמים מגילוי עריות, משום ששפיכות דמים יש בו יהרג ואל יעבור גם אצל בני נח, מה שאין כן גילוי עריות. שהנה, בסנהדרין (עד:י) יש איבעיא, אם בן נח צריך למסור את הנפש על שבע מצוות שנצטווה בהם. ודעת התוספות (שם עה. ד"ה ואם) והרמב"ם (הל' מלכים פ"י ה"ב) שלמסקנת הגמרא נפשטה האיבעיא, שכן נח אינו צריך למסור את נפשו אם נאנס על אחת מהעבירות שנצטווה בהם, אלא דינו שיעבור ואל יהרג.³

ומחדש הלקח טוב, שכל זה לענין עבודה זרה וגילוי עריות, שבאיסורים אלו יש לומר שהגזירת הכתוב שנאמרה לישראל שיהרג ואל יעבור לא נאמרה לבני נח, שכן כל התורה כולה לישראל ניתנה ולא לבני נח. אך לענין שפיכות דמים, בזה ודאי גם בן נח צריך למסור נפשו ויהרג ואל יעבור, מאחר שדין יהרג ואל יעבור באיסור שפיכות דמים אינו נלמד מפסוק, אלא סברא הוא 'מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי', כמבואר בסנהדרין (שם), ובסברא אין חילוק בין ישראל לבן נח, שגם בן נח שייך בסברא זו.

ולפי זה, יש ראייה לדברי הר"ן ממה שאברהם חשש שיקפידו יותר על כמה פעמים גילוי עריות מפעם אחת שפיכות דמים, שכן גם לבני נח שפיכות דמים חמורה יותר כאמור, ואף על פי כן חשש שיעברו על החמור פעם אחת ולא על הקל כמה פעמים.

אמנם מה שנקט הלקח טוב בפשיטות, שלענין שפיכות דמים ודאי גם בן נח הדין הוא שיהרג ואל יעבור, כבר כתבנו במקום אחר (באר יעקב ח"א, וראו) שנחלקו בזה האחרונים, שאכן כך דעת הפרשת דרכים (תחילת דרוש

השני), ומטעם שכתב הלקח טוב, שסברת 'מאי חזית' שייך בבן נח כמו בישראל. אך הפרשת דרכים מביא שם את דעת המהר"ש יפה שסובר ששפיכות דמים אינה עדיפה משאר מצוות בני נח, וגם בזה אין הבן נח מחויב למסור נפשו שלא להרוג את חברו, עיין שם מה שכתבנו בביאור דעת המהר"ש יפה. ועל כל פנים לפי דעתו שוב אין עדיפות בבני נח לשפיכות דמים על גילוי עריות, ואם כן אין ראייה לכאורה מחששו של אברהם לנידון אם ריבוי הכמות מכריע את האיכות.

שפיכות דמים על ידי שליח בבני נח

אולם בלקח טוב שם כתב חומרא נוספת בשפיכות דמים לבני נח יותר מגילוי עריות, והוא לענין שליח לדבר עבירה. שבבראשית רבה (טז, טז) מבואר, שבן נח חייב בשפיכות דמים על ידי שליח, ונלמד מגזירת הכתוב, שנאמר (בראשית טו, י) 'ושוף דם האדם באדם'. מה שאין כן בשאר עבירות גם בבן נח אין שליח לדבר עבירה, ואם כן גם למהר"ש יפה יש חומרא לשפיכות דמים יותר משאר עבירות. ואף אם נאמר שבשאר עבירות יש שליח לדבר עבירה, מכל מקום בגילוי עריות ודאי אין שליח, כמבואר בקידושין (גז). 'לא מצינו זה הנהגה וזה מתחייב', ואם כן יש חומרא בשפיכות דמים על כל פנים על גילוי עריות, וקמה גם נצבה הראיה מאברהם שריבוי הכמות מכריע את האיכות.

ממה ששפיכות דמים במיתה בישראל מוכח שהמורה היא

ברם לולא דברי הלקח טוב, היה נראה שגם אם אין נפקותא למעשה לענין בן נח שבו שפיכות דמים חמורה מגילוי עריות, מכל מקום לולא הסברא שריבוי הכמות מכריע את האיכות, היה לו לבן נח לעבור על גילוי עריות ולא על שפיכות דמים, שכן מה שבישראל דין שפיכות דמים חמור מגילוי עריות, שזה בסייף וזה בחנק, הרי זה הוכחה שאיסור שפיכות דמים הוא עבירה חמורה יותר, ואם כן גם בן נח עדיף שיעבור על שפיכות דמים ולא על גילוי עריות.

וכן מסתבר, שכן בבן נח גם איסור גזל שוה עונשו לאיסור שפיכות דמים, שעל שניהם נהרג בסייף, ומכל מקום פשוט הדבר מסברא שגם לבן נח עדיף לעבור על גזל מלהרוג את הנפש, שמזה שמצאנו גבי ישראל שעל שפיכות דמים נהרג ואילו גזל אינו במיתה כלל, מוכח שאיסורו חמור גם לבני נח, ואם כן הוא הדין לענין גילוי עריות.

אנסוהו לעבור כמה פעמים על עבירה אחת

עוד הביא הלקח טוב שם (אות כ; במהדורת מכוון אוהבי תורה פסקא לד) להוכיח בענין זה אם ריבוי כמות מכריע איכות, ממה שקיימא לן (סנהדרין עד.) שבכל התורה כולה יעבור ואל יהרג, חוץ משלש עבירות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, שבהם יהרג ואל יעבור. ומסתימות ההלכה משמע שבשאר עבירות, גם אם יאנסוהו לעבור מאה פעמים יעבור ואל יהרג, ואין גבול בזה כלל. וכן מבואר במעשה רוקח על הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ה ה"א, הובא בפתחי תשובה יו"ד ס"ד קנז ס"ק א). ואם נאמר שריבוי כמות מכריע את האיכות, היה לנו לומר שאם אנסוהו לעבור כמה פעמים על אחת מהעבירות, הרי זה שקול כמו לעבור פעם אחת על עבירה חמורה אחת, ויהרג ואל יעבור.⁴ ומזה שאין אומרים כן מוכח שאין ריבוי הכמות מכריע את האיכות.

אמנם יש לעיין בעצם הדבר, אם מה שעובר כמה פעמים על עבירה אחת, הוא סיבה להחמיר, שלכאורה הרי אין קשר בין המעשים, ורק עובר שוב על אותה עבירה, ואם כן יש לומר שבכל פעם מחדש נאמר הדין שיעבור ואל יהרג. ואף אם נאמר כסברת הר"ן שעדיף לעבור על איסור חמור פעם אחת מעל כמה עבירות קלות, מכל מקום כל איסור בפני עצמו הוא קל, ואינם מצטרפים יחד שנאמר עליהם יהרג ואל יעבור.

בזבזו נכסיו במצוה שעובר עליה כל הזמן

מצאנו למנחת חינוך (מצוה תכג אות ד) שרצה לחדש - על פי דברי הר"ן שמחמיר באיסור קל כמה פעמים מאיסור חמור פעם אחת - שאף שאין צריך לבזבז על מצות עשה יותר מחומש מנכסיו, מכל מקום במצות מזוזה, שהמצוה היא כל הזמן, ובכל רגע שאין לו מזוזה עובר על עשה, אם כן יש לומר שחמור יותר וחייב לבזבז על זה כל נכסיו, וכמו שמצאנו לגבי איסור שכמה איסורים קלים חמורים יותר מאיסור אחד חמור. ומשמע מדבריו, שכמה מצוות קלות מצטרפות יחד להיחשב ענין חמור שיצטרך להוציא יותר מחומש, אך דבריו מיוחדים עד למאד.

אכילת חתיכה אחת שיש בה כמה לאין

ובמקום אחר (באר יעקב ח"א, שבת שובה) הארכנו לדון, האם בכלל חידושו של הר"ן נכלל גם שיש להעדיף חתיכת איסור שיש בה לאו אחד חמור על פני חתיכת איסור שיש בה כמה לאוין, או שמא יש לחלק בין אכילת כמה שיעורים של איסור אחד לאכילת כמה לאוין בבת אחת.

שהרג כמה נפשות בסקילה, שרק הורג נפש אחת נידון בסייף הקל, אך אם הרג כמה נפשות מן הראוי שעונשו יהיה חמור יותר. אלא שאי אפשר לדון בסקילה, שהלא באמת רוצח שרצח כמה נפשות, ראוי שהעדות השניה תהא עדות שאי אתה יכול להזימה, שכן העדים על הרציחה השניה לעולם הרי רצו להרוג גברא קטילא, שכבר חייב מיתה מחמת העדים על הרציחה הראשונה, ומה שנחשבת לעדות שאתה יכול להזימה, כתבו התוספות (סנהדרין פא. ד"ה ונגמר) שהוא משום שאם יוזמו או יוכחשו העדים הראשונים יהיה חייב על כל פנים משום העדות על הרציחה השניה. אך אם נאמר שעל רציחה אחת דינו בסייף ועל שתי רציחות דינו בסקילה, אם כן באופן שיוזמו העדים הראשונים לא יועילו

הרי לא הוזכר דבר זה בגמרא, ואין למדים הלכה מדברי אגדה, ומסיק בצריך עיון. וראה עוד כלי חמדה (שמות אות ד).
ה) המהר"ל דיסקין (ע"ה) כי צנא) כתב לבאר מה שאמרו בסנהדרין (עב). שכן סורר וזמורה נהרג על שם סופו, שירדה תורה לסוף דעתו, שמכלה כמון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. ולכאורה הדברים צריכים ביאור, שלו יאה שדנים אותו כבר עכשו על שם סופו שיהיה רוצח, מכל מקום הרי גם הרוצח בפועל אין עונשו אלא בסייף, ואין יתכן שכן סורר וזמורה שאינו נידון אלא על שם שעתיד להיות רוצח יאה נהרג בסקילה החמורה. ומבאר המהר"ל דיסקין (בתיוון השני), שמן הדין היה לנו לדון כל מי

ב) עוד העיר שם, שלדעת רבי שמעון (סנהדרין סט.), שתק חמור מסייף, אם כן אדרבה אשת איש חמור.
ג) ודעת המנחת חינוך (מצוה רצה; רצו אות ג), שרק באופן שבה אנס לאונסו שיעבור על אחת מהמצוות או שיהרגנו, בזה הדין שיעבור הבן נח ואל יהרג, אבל באופן שאחזו חולי שיש בו סכנה, ואם לא ירפא את עצמו על ידי שיעבור על אחת משבע מצוות ימות, אינו ראוי להציל את עצמו בעבירה, עיין מה שכתבנו בזה בבאר יעקב (ח"א, וראו).
ד) אך המנחת חינוך (מצוה לד אות ה) מדייק מדברי הרמב"ם, שבהלכות רוצח (פ"ב ה"ב) מביא שההורג על ידי שליח פטור, ובהלכות מלכים בדיני בן נח לא חילק בזה, משמע שסובר שגם בן נח פטור על ידי שליח. ומה שאמרו במדרש שפטור,

עייין שם שנחלקו בזה האחרונים, **השער המלך** (הל' מאכלות אסורות פ"ד ה"ז) העלה סברא זו לחלק, ורצה ליישב בזה הדין (ראה רמב"ם הל' נזירות פ"ז ה"ג) שנזיר וכהן שפגעו במת מצוה יטמא נזיר ולא כהן, ואף שלנזיר יש יותר לאוין מלכהן. אך כתב על זה: 'אך חילוק זה אין בו כדי שביעה כלל'. וגם **המנחת חינוך** (מצוה שסד אות לג; מצוה תצו אות א) ו**החלקת יואב** (או"ח סי' יד) לא רצו לחלק כן. אולם **המלבושי יום טוב** (ח"ב קל וחומר סי' ג) כתב לחלק כן בין ריבוי באכילת איסור לאכילת כמה איסורים בבת אחת, וכן משמע מפשטות דבריו של **הפרשת דרכים** (דרושי ט).

מחלוקת הראב"ד והר"ן האם להעדיף האיסור הקל או האיסור העומד לפניו

כאמור, הר"ן מבסס את חידושו שריבוי כמות חמור מאיכות, ממה ששוחטים לחולה בשבת שהוא איסור חמור שיש בו סקילה, ואין נותרים את הבהמה על ידי גוי, שיאכל החולה נבילה שאיסורה לאו. אך בתחילת דבריו מביא הר"ן שם בשם **הראב"ד**, שביאר באופן אחר מדוע שוחטים לחולה בשבת ואין מאכילים אותו נבילה, שהוא משום שאיסור שבת הוא העומד לפני החולה ומעכבו, ולכן מתירים לו איסור זה, אבל איסור נבילה אינו עומד לפניו, שאילו היה חול לא היינו נותרים אלא שוחטים לו.

והקשה עליו הר"ן, שאם כן, אם מצא תרנגולת נחורה, נאכיל אותו את הנבילה ולא נשחוט לו, שהרי בין איסור נבילה ובין איסור שבת מעכבים אותו מלאכול, ויעבור על איסור נבילה הקל, ומדוע איסור שבת עומד עליו ומעכבו יותר מאיסור נבילה. ועוד, שאפילו אם היה רק איסור שבת עומד לפניו, עדיין לא מובן מדוע לא נאכיל אותו נבילה שאיסורו קל יותר. ולכן תירץ כנ"ל, שאיסור שבת הוא

בפעם אחת מה שאין כן נבילה שהוא על כל כזית וכזית.

מבואר על כל פנים, שנחלקו הראב"ד והר"ן בחולה שיש לפניו איסור חמור, ויכול לעבור על איסור צדדי קל יותר, אם מותר לו לעבור על האיסור הקל, או שאין מתירים לו אלא את האיסור העומד לפניו, אף שהוא חמור יותר. שלראב"ד לא הותר לו אלא האיסור העומד לפניו, ואין לו לעבור על האיסור הצדדי אף שהוא יותר קל. ולר"ן אפילו כשהאיסור הקל אינו עומד לפניו, אלא שיש לו עצה להינצל על ידו מהאיסור החמור - צריך לעבור עליו ולא על האיסור החמור, כמו שכתב בקושייתו השניה.

ביאור ספק הגמרא בחולה שצריך לשני גרוגרות לפי דעת הר"ן שריבוי בשיעורים דאורייתא

ויש לומר שהר"ן בזה לשיטתו, שנחלקו הראשונים אם ריבוי בשיעורים אסור מן התורה או מדרבנן, ודעת הר"ן (ביצה ט: מדפי הר"ף) שאיסור ריבוי בשיעורים הוא מן התורה, ותמה על שיטת **התוספות** (מנחות טד. ד"ה שתיים) ו**הרשב"א** (חולין טו:). הסוברים שריבוי בשיעורים אינו אסור אלא מדרבנן, מהאיבעיא במנחות (שם) בחולה שאמדוהו שצריך שתי גרוגרות, ויש שתי גרוגרות בשני עוקצים ושלש גרוגרות בעוקץ אחד, ונסתפקו האם יקצצו את העוקץ שבו שלש גרוגרות כדי למעט במעשי מלאכה אפילו שמרבים בשיעור, או שעדיף שיקצצו את שני העוקצים כדי למעט בשיעורים אפילו שמרבים בקצירה. ותמה הר"ן, שאם ריבוי בשיעורים אינו אסור אלא מדרבנן, פשיטא שעדיף להביא שלש בעוקץ אחד, ואף שמרבה בשיעור, אינו עובר בכך על איסור תורה אלא על איסור דרבנן, ואילו אם מביא שתיים בשני עוקצים, הרי זה איסור מן התורה, שמרבה בקצירות.

אלא שלכאורה עדיין יש לעיין, שגם לפי הר"ן שריבוי בשיעורים מן התורה, מכל מקום כתבו כמה וכמה אחרונים (אור החיים שמות לא, ד; שו"ת **חתם סופר** ח"ו סי' צט; **קרו אורה** שבת קלז; **מנחת חינוך** מצוה לב מוסף השבת, אחר ל"ט מלאכות; **שפת אמת** מנחות סד; וראה מה שהארכנו בזה ב**באר יעקב** ח"ב: פרשת בשלח) שאין בזה חיוב מיתה כמו מלאכת שבת עצמה. ואם כן עדיין יוקשה שפשיטא שיש להביא שלשה בעוקץ אחד, שאף שריבוי בשיעורים הוא מן התורה, מכל מקום אין בזה חיוב מיתה, ואילו להרבות בקצירה שהיא מלאכה גמורה, יש עליה חיוב מיתה אם אינה לצורך חולה, ואם כן גם לפי הר"ן יקשה מה שהקשה הוא על הראשונים.

ויש לומר, שספק הגמרא היה מאחר שמה שעומד לפני החולה הוא שתי הגרוגרות בשני העוקצים, שזהו השיעור שצריך לאכול עכשיו, ולכן היה צד שאף שריבוי בשיעורים הוא איסור קל יותר, מכל מקום יש לו לתלוש את שני עוקצין העומדים לפניו, וכסברת הראב"ד הנ"ל. ועל זה נפשט בגמרא, שעדיין יש להעדיף לתלוש את העוקץ האחד עם שלשת הגרוגרות אף שאינו עומד לפניו, מאחר שאיסור ריבוי בשיעורים הוא איסור קל יותר, וכסברת הר"ן בחולה, שיש להעדיף את האיסור הקל אף שלא הוא העומד לפניו.

לאור האמור יש לומר, שמדברי הגמרא אלו הוכיח באמת הר"ן שלא כדעת הראב"ד שסובר שהטעם ששוחטים לחולה בשבת ואין נותנים לו נבילה הוא משום שאיסור שבת עומד לפניו, ועל זה הקשה הר"ן שאפילו אם היה רק איסור שבת עומד לפניו, עדיין היה לנו להאכיל אותו נבילה שאיסורו קל יותר, וקושייתו היא באמת מכח מה שמוכח ממה שקוצצים שלש בעוקץ אחד ולא שתיים בשני עוקצים.

בהיתר, כגון משום פיקוח נפש, לא הותרה לו עשיית המלאכה אלא בכמות הנצרכת בשביל החולה, אבל אם מוסיף בשיעור יותר כמה שנצרך יש איסור בדבר.
(ח) וראה **בבלי תמדה** (תמדת ישראל, קונטרס דרך חיים סי' ט"ב) רצה לומר בדעת האור החיים שם, שחיוב כרת יש גם בריבוי בשיעורים, ורק מיתת בית דין אין בזה, אך כבר הארכנו ב**באר יעקב** (שם הערה קיד), שמלשון האור החיים מוכח שאף כרת אין בזה.

שאנסו גוי לאכול נבילה, ואם לא יאכל יהרגנו, ויכול להינצל על ידי שיאכל איסור שביעית שהוא קל יותר, וגם בזה יתפייס הגוי, האם חייב לאכול איסור שביעית הקל, או שלא הותר לו אלא איסור נבילה, שרק זה מחייבו הגוי לעבור. וכתב לתלות זאת במחלוקת הראב"ד והר"ן, שגם באופן שנחלקו הוא כענין זה, שאיסור שבת החמור עומד לפניו, ויכול להינצל על ידי איסור אחר קל יותר.
(ז) איסור 'ריבוי בשיעורים' היינו, שאף כשעושה מלאכה

העדים השניים לדונו בסקילה אלא בסייף, שכן כעת העדות השניה היא הרציחה הראשונה, נמצא שלענין סקילה היא עדות שאי אתה יכול להזימה. אבל בנן סורר ומורה שאינו נהרג על רציחה בפועל בעדים בבית דין, אלא רק על שירדה תורה לסוף דעתו שיהרוג הרבה נפשות, ולא שייך לפוטרו מסקילה משום שאינה עדות שאתה יכול להזימה, הדין נותן שיתחייב בסקילה החמורה.
(ו) וראה **במנחת חינוך** (מצוה רצו אות יא), שנסתפק בישראל

♦ המצית השיעור ♦

- ✧ **בראשונים שאברהם חשש שיהרגו אותו שהוא בפעם אחת, ולא יעברו על גילוי עריות שהוא הרבה פעמים.**
- ✧ **לכאורה יש ראייה לר"ן ששוחטין לחולה בשבת, ואין מאכילין נבילה שיש איסור בכל כזית.**
- ✧ **יש לדחות, שכאן שני האיסורים שוים בבן נח שהכל בסייף.**
- ✧ **בלקח טוב שעדיין שפיכות דמים חמור, לענין שיהרג ואל יעבור, ולענין שחייב גם על ידי שליח.**
- ✧ **גם אם אין נפקותא למעשה, יש להוכיח מהמיתה אצל ישראל שהוא חמור יותר גם בכך נח.**
- ✧ **לקח טוב מוכיח כר"ן מזה שבכל העבירות יעבור ואל יהרג אף אם אנסוהו לעבור כמה פעמים.**
- ✧ **יש לדחות שכשעובר כמה פעמים אין קשר בין העבירות שיצטרך למסור נפשו.**
- ✧ **במנחת חינוך מצדד שעל מצות מזוזה שעובר כל רגע צריך לבזוז יותר מחומש.**
- ✧ **אחרונים מחלקים בין אכילת יותר כמות של איסור, לאכילת חתיכה שיש בה כמה איסורים, שבזה הר"ן מודה.**
- ✧ **דעת הראב"ד שבעומד לפניו איסור חמור הוא קודם לאיסור קל שאינו עומד לפניו, ור"ן חולק.**
- ✧ **אף לר"ן שריבוי בשיעורים דאורייתא אין בזה חיוב מיתה.**
- ✧ **יש לבאר ההוה אמינא בגמרא שיש לקצוץ שני העוקצין, שזהו העומד לפניו.**
- ✧ **הר"ן דייק ממסקנת הגמרא שיש לקצוץ העוקץ שיש בו שלש, שגם בעומד לפניו עדיף לעבור על האיסור הקל שאינו עומד לפניו.**

שכח 'ותן טל ומטר' בליל ז' חשוון ויצא לחו"ל

כיון שבין כך לא יזכיר יעלה ויבוא, שהרי כבר אינו ראש חודש, ודעת חכמי פרוניצא (בתלמודי רבינו זונה ברכות יח.) שמתפלל שתיים, שמאחר שלא התפלל מנחה כדינה, הרי זה כאילו לא התפלל כלל, ולכן צריך להתפלל ערבית שתיים, כדי להשלים את עצם התפילה. והארכנו במקום אחר (באר יעקב ח"א שם; ח"ב מועדים; שבת; שם; שמיני עצרת), ששרש המחלוקת הוא, במי ששכח הזכרה, האם זה נחשב כמי שלא התפלל כלל, או שמא עלתה לו התפילה, אלא שחיסר הזכרה שהיה צריך להזכיר, ומחמת זה צריך לחזור ולהתפלל. ואם כן לכאורה הוא הדין כאן שאינו מתקן הטל ומטר שהחסיר.

אולם שמעתי מהרה"ג ר' דוד לייב גרינפלד שליט"א (רב קהילת קהל ישראל בויה) שרצה לחדש, שלא נחלקו תוספות וחכמי פרוניצא אלא באופן שאינו חוזר בעיקר זמן התפילה, אלא בזמן ה'השלמה', שבו יש לומר שלא שייך 'תשלום' אלא באופן שמתקן מה שהחסיר, אבל כל שעדיין נמצא בתוך עיקר זמן החיוב, אינו בתורת 'תשלומין', ולכּוּלֵי עלמא צריך לחזור ולהתפלל אף אם לא יתקן. ולפי זה יש לו לחזור ולהתפלל בחו"ל לכו"ע אם הוא עדיין בתוך עיקר זמן החיוב של תפילת ערבית.

ברם, מדברי רבי עקיבא איגר (הג' שו"ע, או"ח סי' קפח סעי' ח) מוכח שלא כדבריו. שרבי עקיבא איגר פסק לענין מי ששכח לומר רצה בסעודת שבת סמוך לחשיכה ונזכר במוצאי שבת לאחר שהבדיל, שאינו חוזר ומברך, אף שעדיין נמצא בתוך שיעור עיכול, מאחר שבין כך לא יזכיר רצה ולא יתקן את החסרון. ומוכח שאף כשהוא עדיין בתוך עיקר זמן החיוב אינו חוזר לדעת ר"י כל שלא יתקן את החסרון. ואם כן הוא הדין לעניינינו, שאף שעדיין נמצא בתוך עיקר זמן תפילת הערבית ששכח בה טל ומטר, מכל מקום לדעת ר"י אינו חוזר ומתפלל, מאחר שלא יתקן הטל ומטר שהחסיר.

דנו הפוסקים (ראה באר היטב או"ח סי' קיז ס"ק ד, שהביא את השיטות בזה; וראה מה שהארכנו בזה בבאר יעקב ח"א, ח"י שרה) בבן ארץ ישראל שנמצא בחוץ לארץ בין ז' חשוון ליום ששים לתקופה, האם נוהג כמקום שיצא ממנו ושואל ותן טל ומטר, או שמא כמקום שבא לשם שעדיין אין שואלים על המטר.

אמנם כתב הברכי יוסף (שם ס"ק ז), שבן ארץ ישראל הנמצא בארץ ישראל בז' חשוון, וכבר התחיל לשאול כמנהג ארץ ישראל, ואחר כך יצא לחוץ לארץ, ועדיין לא הגיע יום ס' לתקופה, ימשיך לשאול כבני ארץ ישראל, 'דלא ליהוי כחוכא ואיטולוא'. וכן נקט השערי תשובה (שם ס"ק ד) להלכה. אמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' נב) כתב שלא יזכיר טל ומטר ברכת השנים אלא בשומע תפילה.

הנה, מהטעם שכתב הברכי יוסף שלא יהיה חוכא ואטולוא מוכח שכל זה רק אם באמת הזכיר טל ומטר, אבל אם שכח לשאול על המטר בארץ ישראל, אף שכבר הגיע זמן שאלה, מכל מקום אינו ממשיך לשאול בחוץ לארץ, שלא שייך כאן חוכא ואטולוא, שהרי עדיין לא התחיל לשאול.

מעתה יש לעיין מה הדין בשכח לשאול בערבית של ז' חשוון בא"י, ויצא לחו"ל, שכאמור אינו ממשיך לשאול בחו"ל, האם יש לו להשלים בחו"ל עוד תפילה לתשלומין, וכדין כל מי ששכח לשאול על הגשם. או שמא אין לו להתפלל עוד תפילה, מאחר שבין כך אינו מתקן ומשלים את שאלת הגשם ששכח בא"י, שהרי כאמור בחו"ל אינו ממשיך לשאול.

לכאורה היה נראה שזה תלוי במחלוקת ראשונים, בשכח להזכיר יעלה ויבוא במנחה של ראש חודש, האם יש לו להתפלל בערבית של מוצאי ראש חודש שתיים. דעת רבינו יהודה (בתוס' ברכות כו: ד"ה טעה) שאינו מתפלל שתיים,

תמצית מתוך השיעורים המופיעים בספרי באר יעקב

מן הבאר

בענין דין בן נח הבא על בת ישראל

(כאר יעקב חלק א' - פרשת לך לך)

- ✦ שאף לתורת חיים די בב' עדים גוים. ויל"ע מנין לנו לחלק בזה.
- ✦ **בכלי חמדה** שמשלשון הכתוב והיא בעולת בעל משמע כתורת חיים. אך י"ל שקודם מתן תורה ודאי לא נתחייבו כדין ישראל.
- ✦ **בסנהדרי קטנה** שהלימוד הוא שנידון בידיני ישראל, אבל זה שחייב בבית ישראל כשלא נבעלה פשוט. ולפי"ו מובן ראיית הכלי חמדה.
- ✦ בגמ' שבלא נשתנה מיתתו חייב על מה שעבר בגיותו. ובתוספות שנהרג אף שלא התרו בו כשעבר. וצ"ע מש"כ בחדושים ובאורים שהתרו בו בשעת העבירה.

- ✦ בן נח הבא על אשת בן נח, אם נבעלה נהרג בסייף, ואם לא נבעלה פטור.
- ✦ בא על אשת ישראל, לא נבעלה נהרג כדין ישראל, ארוסה בסקילה ונכנסה לחופה בחנק, ונלמד מאיש איש. ואם נבעלה, בסייף כבן נח.
- ✦ **לרש"י** גם כשנהרג בדין ישראל א"צ עדה ועדים והתראה כדין בני נח. אך **תורת חיים** מוכיח שצריך. וכן דייקו **בנין שלמה וקרבן העדה מירושלמי**.
- ✦ ר"ן מוכיח כרש"י מזה שכשנתגייר נשתנה דינו. ובחמדת ישראל

בענין מילה בבני קטורה

(כאר יעקב חלק ב' - פרשת לך לך)

- ✦ **ברמב"ן** מוכח שאם בן קטורה בכלל מילה, אינו צריך להטיף כשנתגייר, ובתוס' משמע שצריך, וכן מפורש ב**חתם סופר**.
- ✦ **מנחת חינוך** מצדד שצריך הטפה, משום שלא היה מחויב בפריעה. ויש לדחות מב' סברות, שאז היה המילה כמצוותו, ושפריעה לא גרע מהטפה.
- ✦ יש לומר נפקא מינא בין הסברות, בבן קטורה שמל ופרע ונתגייר. ואולי לב' הסברות חייב, משום שפרע כשלא היה מחויב בדבר.
- ✦ **בברכי יוסף** בדעת הרמב"ם שבני לוי הטיפו דם ברית במתן תורה, והוכיח מבני קטורה. ויש לדחות, שאין כונת הגמ' לבני קטורה, ואף אם כן יתכן שפטורים להטיף, ואף אם חייבים, יש לחלק בבני לוי שנמולו לשם יהדות, וגם שאז עדיין לא היה חיוב פריעה כלל.
- ✦ **חתם סופר** בדעת המדרש שכל ישראל נתחייבו בהטפה במתן תורה, וצריך עיון מהמבואר ברמב"ן ורמב"ם שהמילה במצרים הועילה לאחר כך.
- ✦ עוד חידוש ב**חת"ס**, שהיו ב' הטפות, א' לשם מילה וא' לשם פריעה.

- ✦ **לרש"י** רק בני קטורה עצמם שנולדו לאברהם נתחייבו במילה, ולרמב"ם גם לדורות.
- ✦ **לתוס'** שאברהם לא נצטוו בפריעה, כל שכן בני קטורה. ובכלי **חמדה** שאף לירושלמי שאברהם נצטוו, בני קטורה לא.
- ✦ **לטעם המלך** בן קטורה כשר למול את ישראל, ול**שאגת אריה** פסול.
- ✦ מכמה ראשונים משמע שתלוי בטעם שגוי פסול, ולפי זה למסקנת הגמ' פסול.
- ✦ גם אם חייב בפריעה, יש לומר שפסול למול משום שהם ערלי לב.
- ✦ לטעם המלך שכשר, יש לעיין בבן קטורה שלא מל אם כשר למול.
- ✦ עוד יש לעיין להג"ל, אם כשר לפרוע, ולכאורה תלוי בחקירת החתם סופר אם פריעה הוא חלק ממצות מילה, או מצוה בפני עצמה.
- ✦ **במהרש"א** שיתרו מל קודם שנתגייר, וכשנתגייר הוסיף פריעה.
- ✦ **בבירן יצחק** שיתרו הטיף דם ברית כשנתגייר, ולפי זה צריך לחלק בין גולד מהול לגר.